

54

december
1992

Euregionale opgraving te Bocholtz/Vettschau

J.P. de Warrimont

Voorgeschiedenis

Het begon met een 130-tal grote zandstenen uit het Tertiair, die in 1982, bij Butterweide-Dellender aan de Duits-Nederlandse grens te Bocholtz, plotseling verdwenen waren.

In de gaten die ontstaan waren door het verwijderen van de stenen, werden in dat voorjaar door wijlen John Vervuurt uit Bocholtz, de resten van Romeins muurwerk en Romeins aardewerk ontdekt.

In maart 1983 werden niet ver hier vandaan, op Duits grondgebied, in de ploegvoor van een akker, meerdere honderden zilveren Romeinse munten gevonden. Met een metaaldetector en enig graafwerk werd illegaal, zonder het maken van enige documentatie, een waarschijnlijk complete muntschat geborgen. De ca. 500 zilveren munten stammen uit de periode 120 tot 250 na Chr. Ondanks enkele getuigenverklaringen is het niet echt zeker of alle munten tot één depot behoorden.

Na lange onderhandelingen slaagde het 'Bonner Museum' er in, het grootste gedeelte van de muntschat te kopen. Inmiddels was de interesse voor

de vindplaats gestegen. Door de gebroeders Franzen, in dienst bij het Amt für Bodendenkmalpflege, werd een systematische kartering van de omgeving uitgevoerd, om zo een beter beeld te krijgen van de vindplaats.

Aan Duitse zijde konden vier bedrijfsgebouwen en een groter woongebouw gelokaliseerd worden. De totale oppervlakte van het gebouw-complex, met een rechthoekige vorm, bedraagt ca. 3,5 ha., ongeveer 140 meter breed en 250 meter lang. Een derde deel hiervan bevindt zich in Nederland en de rest op Duits grondgebied. Een landgraaf vormt ter plaatse de huidige Nederlands-Duitse grens en snijdt het complex diagonaal in twee stukken. Deze landgraaf vormt het restant van een Middeleeuwse landweer (greppel met wal) rondom het Land van Aken.

Het nogal stijl hellende terrein, maar vooral ook intensieve landbouw, hebben ertoe geleid, dat met name het Nederlandse gedeelte als gevolg van erosie slecht bewaard is gebleven. Aan Nederlandse zijde konden hierdoor de restanten van gebouwen niet goed herkend worden. De ligging en de verschillende soorten losse vondsten maakten duidelijk dat we te maken hebben met een villa-complex. Een

Fig. 1: Middels zich kruisend snijdende sleuven werd het hoofdgebouw onderzocht.

goede kilometer zuidwestelijk van deze vindplaats bevindt zich de bekende Romeinse villa Bocholtz-Vlengendaal (Goossens 1916).

De heer Vervuurt maakte de archeologen er op attent dat er mogelijk een verbindingsweg bestond tussen beide villae. Parallel naast de huidige landgraaf c.q. grens loopt inderdaad rechtlijnig een oud wegtracé, welk beide vindplaatsen verbindt, mogelijk met een Romeinse oorsprong.

Westelijk van Aken, tussen de Romeinse weg die Aken met Heerlen en de Romeinse weg die Aken met Maastricht verbindt, bedraagt de vondstdichtheid van Romeinse villae één per vierkante kilometer. Op iedere kwart vierkante kilometer zijn verder nog andere, niet altijd identificeerbare, bouwresten of losse vondsten uit de Romeinse tijd aan te treffen. Het beeld wordt nog iets vertekend omdat een groot gebied (bossen, weiland en stedelijke bebouwing) nauwelijks of niet gekarteerd werd. Het is niet uitgesloten dat een deel van de huidige percelering nog de resten vormt van een Romeins centuriatiepatroon.

Het opgravingsteam

In het kader van de Euregio-tentoonstelling 'Spurensicherung' die in 1992 van start ging in Aken, werd er gezocht naar een archeologische site met een internationaal karakter. Gezien de ligging van de Romeinse villa Butterweide-Dellender, werd deze uitgekozen als internationaal opgravingsproject. Hier werd twee maanden lang gegraven, van 14 juli-18 september 1992.

De technische leiding aan Duitse zijde lag in handen van A.S. Mousavian (Landschaftsverband Rheinland), die vakkundig geassisteerd werd door D. en J. Franzen. De wetenschappelijke leiding had P. Wagner, hoofd van de Aussenstelle Zülpich (Rheinisches Amt für Bodendenkmalpflege). Aan de Nederlandse zijde was de leiding in handen van G. van Haaff (ROB). Ondersteund werd het technische team door een wisselende groep studenten, afkomstig uit diverse landen. Ook mogen enkele enthousiaste vrijwilligers, o.a. van de heemkundevereniging "de Bongard" uit Simpelveld, niet vergeten worden.

De opgraving

De vraagstelling luidde na te gaan, hoe goed of slecht de archeologische site in de grond bewaard zou zijn. Tevens

wilde men nagaan of een goede kartering voldoende informatie kan verschaffen over de wijze waarop een dergelijk complex bewaard is gebleven. Tenslotte wilde men vaststellen in hoeverre de interpretatie van de kartering zijn weerspiegeling vindt in de resultaten van de opgraving die zich richt naar vernoemde kartering. Zo werd aan Duitse zijde het vermoedelijke hoofdgebouw, middels met de hand aangelegde, zich kruislings snijdende sleuven, onderzocht. Er werden fundamenten van twee afzonderlijke gebouwen aangetroffen. Een torenfundament van 5 bij 5 meter kan als horreum - een opslagplaats voor graan - geïnterpreteerd worden. Sommige auteurs menen dat deze torens in tijden van nood ook een verdedigende functie hadden. Het tweede gebouw, waarvan muurwerk paral-

lel aan, en maar enkele meters van het torenfundament verwijderd ligt, is de rest van een hoofdgebouw.

Hier zijn resten van minstens twee stookruimten, vloerverwarming en muurverwarming, aangetroffen.

Een bronzen spiegeltje, aardewerk en het nodige fijne glaswerk werden in de in onbruik geraakte stookruimte van het hoofdgebouw aangetroffen. Deze vondsten zijn, voor wat de datering betreft, vergelijkbaar met de muntvondsten. Een brandlaag van ca. 35 cm. vermengd met dakpannen en ander bouwpuin, werd in beide gebouwen over de volle breedte gevonden.

Aan de buitenkant zette deze laag zich nog een goede meter voort. Hieronder bevindt zich plaatselijk een intact Romeins loopniveau. Het Romeins loopniveau vormt zo de grens tussen

Fig. 2: Detail van de stookruimte (prae-furnium).

het fundament (= stenen zonder specie in een sleuf gestort, die tevens een drainage-functie hadden) en het laagsgewijs met specie gemetseld schoon- of zichtmetselwerk.

Het hoofdgebouw heeft kort voor de verwoesting een andere functie met een meer economisch karakter gehad. Vloerverwarming en muurverwarming waren gesloopt en stookkanalen waren verdwenen. Er ontstond een nieuwe indeling van de diverse ruimten. Van de jongste fase spreekt een doorgang met zandsteen traptreden, die een halletje met twee afzonderlijke ruimten verbindt, zeer tot de verbeelding.

Interessant is een aanbouw, die tegen een hoekpaviljoen ligt; deze is jonger dan het hoofdgebouw. Het metselwerk is van beduidend mindere kwaliteit en de hoeken zijn niet altijd even haaks.

Een verlaten stookruimte heeft lange tijd dienst gedaan om er bouwmaterialen zoals kalk, zand en geplette dakpan, in op te slaan. Op enkele plaatsen werden nog resten van waterstuc in situ aangetroffen. In een van de grotere ruimten bevindt zich een vrijwel complete vloer.

Een laag van ca. 35 cm dakpanmateriaal en houtskool vertegenwoordigt de resten van de ooit zo imposante dakconstructie met zijn tonnen zware bedekking. Aan dakpanafval ontbrak het dan ook niet op deze opgraving.

De landgraaf die uit een greppel en een wal bestaat, loopt dwars door het hoofdgebouw. Door een greppelbreedte van 4 meter en een oorspronkelijke diepte van 3 meter, is een groot gedeelte van het hoofdgebouw verloren gegaan. Anderzijds heeft de wal aan Duitse zijde het nog resterende gedeelte afgedekt en het colluvium gestuwd, waardoor de zich in de onmiddellijke nabijheid van de wal bevindende bouwresten goed geconserveerd zijn.

Van de gebouwen die de oostelijke flank van het complex begrenzen, kon er maar één deels onderzocht worden. Hiervan zijn slechts de laatste resten van het fundament, behorende tot een rechthoekig gebouw, bewaard gebleven. Het terrein is daar als gevolg van erosie zeer bedreigd.

Ondanks de beperkte tijd en middelen die ter beschikking stonden kan de opgraving nu al een succes genoemd worden. De gegevens die uit de kartering voortvloeiden bleken het recept voor dit succes!

Aan Nederlandse zijde werden na het graven van drie zoek sleuven - aangelegd met een graafmachine - een

muur, diverse greppels en enkele stenen Romeinse afwaterkanaaltjes aangetroffen. Deze afwaterkanaaltjes sluiten vermoedelijk aan op het hoofdgebouw aan Duitse zijde. Zoals reeds door kartering werd vastgesteld, waren in dit Nederlandse deel de fundamenten zeer slecht bewaard, zo niet geheel verdwenen.

De verspreiding van de opgegraven vondsten komt goed overeen met de tijdens de kartering gedane waarnemingen.

Het is nu nog te vroeg om wetenschappelijke uitspraken van enige omvang te doen. Wel heeft het onderzoek duidelijk gemaakt dat de resten van de Romeinse villa Butterweide-Dellender, bij verdergaande erosie door landbouw, binnen de kortst mogelijke tijd, verdwenen zullen zijn.

Een systematische opgraving van dit terrein zou dan ook in het kader van een groter onderzoek verantwoord zijn.

Na 15 september 1992 zijn de muren van deze Romeinse villa weer met grond afgedekt om vervolgens...

(Dit artikel kwam voor een belangrijk deel tot stand aan de hand van de schriftelijke informatie die verstrekt werd op de persconferentie d.d. 08-09-1992, op het einde van de opgraving; persinfo: D en J. Franzen uit Gulpen en A.S. Mousavian/BRD).

De figuren naar dia's van D. Franzen (RAB).

Derde steentijd dag te Leiden

In 1985 en 1990 werden twee steentijd dagen georganiseerd waar het Nederlandse onderzoek van de steentijd centraal stond. Deze dagen stonden open voor amateur- en professionele archeologen. Het lag in de bedoeling een dergelijke dag jaarlijks te organiseren. Helaas is het er niet van gekomen.

In 1993 willen we een nieuwe start maken: ieder jaar een steentijd dag! Steeds de eerste zaterdag van de maand februari, afwisselend in Leiden en Amersfoort. De eerste dag van deze hernieuwde reeks zal plaatsvinden op 6 februari 1993 in het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden en een onderdeel vormen van de activiteiten die in het teken staan van de viering van het 175-jarig bestaan van het museum. De dag staat open voor iedereen die zich met de steentijd bezighoudt, zowel amateur- als professionele archeologen. Het aantal deelnemers kent vanwege de grootte van de zaal een limiet van 100. De kosten voor de lezingendag, inclusief een lunch, bedragen f 20,-.

Op deze dag zullen acht lezingen gehouden worden met elk een duur van 25 minuten, gevolgd door een discussie van 5 minuten. Onderwerpen kunnen zijn: recent onderzoek, actuele vondsten, opgravingen en samenvattingen van bijvoorbeeld doctoraal scripties.

Belangstellenden kunnen zich aanmelden via L. Verhart, RMO, Postbus 11114, 2301 EC Leiden, telefoon 071-146246.

Jos Deeben (IPP, Amsterdam)
Erik Drenth (ROB, Amersfoort)
Jan-Kees Hagers (ROB, Amersfoort)
Jan Lanting (BAI, Groningen)
Wil Roebroeks (IPL, Leiden)
Leo Verhart, (RMO, Leiden)